

Druga demografska tranzicija u Hrvatskoj - razvoj i obilježja

Krajačić, Jelena Klaudija

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:714512>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-01**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

JELENA KLAUDIJA KRAJAČIČ

2022.ZAVRŠNI RAD

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Jelena Klaudija Krajačić

**DRUGA DEMOGRAFSKA TRANZICIJA U
HRVATSKOJ – RAZVOJ I OBILJEŽJA**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

Jelena Klaudija Krajačić

**DRUGA DEMOGRAFSKA TRANZICIJA U
HRVATSKOJ – RAZVOJ I OBILJEŽJA**

ZAVRŠNI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Monika Komušanac

Zagreb, 2022.

Sažetak

Druga demografska tranzicija javlja se pod utjecajem modernizacije društva te porasta osobnih i profesionalnih interesa i prava. Njene izravne posljedice jesu nepovoljni trendovi u prirodnom kretanju stanovništva i vrlo niske stope fertiliteta. Hrvatska danas ima jednu od najnižih stopa nataliteta (8,9) i fertiliteta (1,4) u Europi i svijetu. Prelaskom obitelji iz tradicionalne u modernu mijenja se i poimanje obitelji, braka i djece te uloga žena u obitelji koje su suočene s usklađivanjem obiteljskih i radnih obaveza. Suvremena obitelj je, za razliku od tradicionalne, zasnovana na romantičnoj ljubavi te ona dobiva intimniju funkciju. Žena je u suvremenoj obitelji suočena s brojnim izazovima majčinstva jer mora biti „uvijek dostupna“ svome djetetu, a sukladno tome mora uskladiti i ostale obaveze. Bez obzira na sve izazove s kojima se brak i obitelj susreću, obitelj je i dalje središte individualnog i društvenog života. S pojavom industrijalizacije dolazi do otvaranja novih radnih mjesta u velikim gradovima što označava odvajanje mjesta rada od mjesta stanovanja. Agrarne obitelji koje su orijentirane prema zemlji i agrarnoj privredi zamjenjuju moderni oblici obiteljskih struktura. Prosječna dob stupanja u brak porasla je s porastom udjela srednjoškolskog i visokoškolskog obrazovanja. Osnovni cilj ovoga završnoga rada jest objasniti demografske procese uslijed kojih je došlo do pojave druge demografske tranzicije u Hrvatskoj i pojasniti njihova obilježja u području obiteljske strukture i bračnosti.

Ključne riječi: druga demografska tranzicija, brak, obitelj, uloga žene u suvremenoj obitelji

Abstract

The second demographic transition appears under the influence of the modernization of society and professional interests and rights. Its direct consequences are unfavorable demographic trends in the natural movement of the population and very low fertility rates. Croatia has one of the lowest birth (8,9) and fertility (1,4) rates in Europe and in the world. With the transition of the family from traditional to modern the concept of family, marriage and children is also changing, as well as the role of women in the family, who are faced with harmonizing family and work obligations. Unlike the traditional family, the modern family is based on romantic love and it acquires a more intimate function. A woman in a modern family is faced with numerous challenges of motherhood because she must be „always available“ to her child and according to that she needs to harmonize her other obligations. Regardless of all the challenges that marriage and family face, the family is still the center of individual and social life. With the appearance of industrialization, new jobs are created in big cities which means that the place of work is being separated from the place of residence. Agrarian families that are oriented towards the land and the agrarian economy are being replaced by modern forms of family structures. The average age of marriage increased with the increase in the share of secondary and higher education. The main goal of this final paper is to explain demographic processes which led to the appearance of the second demographic transition in Croatia and clarify their characteristics in the area of family structure and marriage.

Key words: second demographic transition, marriage, family, role of women in the modern family

Sadržaj

1. Uvod	7
2. Povijesni pregled teorije demografske tranzicije	8
2.1. Predtranzicijska etapa	8
2.2. Etapa demografske tranzicije	9
2.3. Posttranzicijska etapa ili etapa druge demografske tranzicije?	10
3. Demografske odrednice obiteljske strukture u Hrvatskoj	13
3.1. Usporedba obiteljske strukture u Hrvatskoj od 1971. do 2011. godine	13
3.2. Trendovi i pokazatelji druge demografske tranzicije u Hrvatskoj	17
3.3. Mjere populacijske politike u Hrvatskoj	19
4. Obilježja tradicionalnih i modernih obitelji	22
4.1. Promjena funkcije braka i obitelji	23
4.2. Obitelj u suvremenom društvu	24
5. Zaključak	26
Literatura	27

1. Uvod

Demografska tranzicija označava prijelazno razdoblje u procesu razvoja stanovništva. To razdoblje sa sobom donosi brojne promjene koje utječu na kretanje broja stanovnika, ali i na samu kvalitetu života stanovništva. Samim time javljaju se i promjene u načinu života pojedinaca što bitno utječe na brak, obitelj i ulogu žene u obitelji.

Suvremeno doba sa sobom donosi negativne učinke za obitelj. Obitelj sve više i brže gubi svoj tradicionalni središnji društveni i socio-ekonomski položaj (Majstorić, 2019). U korelaciji s time dolazi do nepovjerenja u brak i život u obitelji. Brak i obitelj možemo svrstati u kompleksne društvene pojave koje uvjetuju natalitet. Dolaskom sekularizacije, demokratizacije, individualizacije, jačanjem tržišnog gospodarstva te pojavom neoliberalnih doktrina dolazi i do velikih društvenih promjena, prvenstveno usmjerenih prema promjeni tradicionalnih obiteljskih struktura (poput agrarnih obitelji koje su bile usmjerene poljoprivrednim djelatnostima) ka suvremenim. Povezano s time dolazi do sve manjeg broja sklopljenih brakova, sve kasnijeg stupanja u brak, učestalijih pojava razvoda braka te do promjena vezanih uz veličinu obiteljskih zajednica, čime je oslabjela i sama stabilnost obiteljskih struktura. Hrvatska je, kako bi smanjila negativne demografske trendove, krenula s provođenjem populacijske politike. Populacijskom politikom želi se mladima omogućiti pomoć u rješavanju stambenog pitanja, a samim time i otvoriti put do sigurnijeg i bezbrižnijeg osnivanja obitelji.

Cilj ovog rada je objasniti povezanost pojave druge demografske tranzicije i suvremenog načina života sa smanjenjem broja sklopljenih brakova, kasnijim stupanjem pojedinaca u brak i manjim brojem djece po obitelji.

2. Povijesni pregled teorije demografske tranzicije

Razvoj stanovništva se u teoriji demografske tranzicije prikazuje kao proces etapnog razvoja koji je uvjetovan društveno-gospodarskim i kulturnim razvojem. Francuski demograf Adolphe Landry smatra se ocem teorije demografske tranzicije zato što je prvi u svom članku iz 1909. godine obrazložio ideju o demografskoj tranziciji, koju on naziva demografska revolucija (Wertheimer-Baletić, 1999:105). No, teoretičari koji su teoriju demografske tranzicije razradili kroz tri karakteristične etape u razvoju stanovništva su Warren S. Thompson i Frank W. Notestein, koji je također prvi upotrijebio naziv “demografska tranzicija” te ga i najdetaljnije obrazložio. Thompson i Notestein proces demografske tranzicije povezuju s procesom modernizacije društva, koji uvjetuje porast urbanog stanovništva, dezintegraciju proširenih obitelji i jačanje individualizma, urbano-industrijsko društvo, razvoj racionalističke i sekularističke misli te proces emancipacije žena. Postoje tri karakteristične etape razvoja stanovništva koje se izvode na osnovi odnosa između stopa nataliteta i mortaliteta, odnosno stope prirodnog prirasta:

1. Predtranzicijska etapa ili etapa prije demografske tranzicije
2. Etapa demografske tranzicije ili etapa demografskog prijelaza, koja se dijeli na tri podetape: a) podetapa rane tranzicije, b) podetapa centralne tranzicije, c) podetapa kasne tranzicije
3. Posttranzicijska etapa ili etapa nakon demografske tranzicije

2.1. Predtranzicijska etapa

Najranija etapa razvoja stanovništva naziva se predtranzicijska etapa i nju obilježavaju visoke stope nataliteta i mortaliteta iz kojih proizlazi vrlo niska ili nulta stopa prirodnog prirasta stanovništva (Wertheimer-Baletić, 1999:109). Ova etapa obuhvaća dug vremenski period koji je trajao do početka europske demografske tranzicije krajem 17. i početkom 18. stoljeća, a karakteriziraju ju nomadske, lovno-sakupljačke i zemljoradničke društvene zajednice. Zbog raznih prirodnih nepogoda, epidemija, ratova, gladi i ostalih faktora, stope mortaliteta su varirale za razliku od stopa nataliteta koje su stagnirale. Zbog visoke smrtnosti dojenčadi i male djece te prosječnog životnog vijeka između 20 i 40 godina, kako bi predagrarna i agrarna društva preživjela, zahtijevala se visoka frekvencija rođenja. Visoka frekvencija rođenja usko je vezana i

uz obiteljske te seljačke obitelji kojima je velik broj djece predstavljao socijalnu (njega roditelja u starosti) kao i sigurnost u obliku radne snage. No, bez obzira na visoki natalitet, u ovome su razdoblju postojale i velike restrikcije rađanja poput pobačaja, izlaganje tek rođene ženske djece raznim prirodnim nepogodama (slično i sa slabijom ili bolesnom muškom djecom), izolacija žena nakon poroda i dr. Zbog toga, što se stopa prirasta stanovništva tada formirala iz visokog nataliteta i visokog mortaliteta, način formiranja prirasta stanovništva u predtranzicijskoj etapi razvoja stanovništva nazivamo *stacionarnim načinom* ili *stacionarnim tipom* formiranja stanovništva (Wertheimer-Baletić, 1999:118).

2.2. *Etapa demografske tranzicije*

Središnja etapa razvoja stanovništva naziva se etapa demografske tranzicije i nju karakterizira prijelaz s visokih stopa nataliteta i mortaliteta na niske stope nataliteta i mortaliteta pod utjecajem društveno-gospodarskog i zdravstvenog napretka.. Drugi nazivi za ovo razdoblje su “etapa demografske revolucije”, “demografsko prijelazno razdoblje” ili “etapa demografskog preobražaja”. Etapa demografske tranzicije predstavlja razdoblje u kojem se stanovništvo prilagođava procesima industrijalizacije, urbanizacije i širenja obrazovanja. S obzirom na to da se ova etapa dijeli na tri podetape, svaku od tih podetapa karakteriziraju različite stope prirodnog prirasta.

Rana podetapa demografske tranzicije ili tranzicija mortaliteta javlja se u 18. i 19. stoljeću za vrijeme razvoja kapitalizma i robne proizvodnje. To je razdoblje industrijskog napretka, urbanizacije, povećanja poljoprivredne proizvodnje, razvoja transporta i komunikacija, razvoja obrazovnog i zdravstvenog sustava. Također, dolazi i do promjene prehrambenih navika stanovnika, poboljšali su se higijensko-sanitarni uvjeti života uvođenjem kanalizacije i stanovništvo je dobilo opskrbu pitkom vodom. Svi ti uvjeti i čimbenici zajednički su djelovali i pogodovali postupnom, ali stalnom smanjivanju ukupnog mortaliteta, a posebno dojenčadi, male djece i majki (Wertheimer-Baletić, 1999:125). Smanjivanje mortaliteta pogodovalo je i produljenju životnog vijeka koji je s prosječne 33 godine porastao na prosječno 75 godina u 20. stoljeću. Ovakav tip tranzicije naziva se i *spontana tranzicija* zato što je uvjetovana vlastitim razvojem zemalja.

Centralna podetapa demografske tranzicije ili tranzicija nataliteta označava prijelaz s visokog “prirodnog fertiliteta” na niski “kontrolirani fertilitet” zbog upotrebe sredstava kontracepcije. Stopa nataliteta od 30 promila smatra se graničnom stopom za prijelaz iz rane u centralnu tranzicijsku podetapu (Wertheimer-Baletić, 1999:129). Hrvatska je pad nataliteta ispod stope od 30 promila doživjela između 1950. i 1960. godine. Glavni razlozi za smanjivanje nataliteta u centralnoj podetapi leže u pojavi industrijalizacije, urbanizacije i širenja obrazovanja. Pojavom industrijalizacije smanjuje se potreba za postojanjem obitelji kao osnovne jedinice proizvodnje, a počinju rasti i troškovi školovanja djece. Također, mijenja se i društveni te ekonomski položaj žena. Žene se sve više zapošljavaju izvan kuće u nepoljoprivrednim djelatnostima, a posebno u tercijarnom sektoru. Nadalje, prosječna dob sklapanja braka raste i skraćuje se razdoblje fertiliteta, na snagu stupa i zabrana dječjeg rada te uvođenje obaveznog školovanja, a roditelji postaju sve manje ovisni o svojoj djeci zbog uvođenja socijalnih potpora (mirovine, zdravstveno osiguranje i dr.). Osim navedenog, na smanjivanje nataliteta dakako je utjecalo i smanjivanje mortaliteta u prethodnoj podetapi demografske tranzicije.

Kasna podetapa demografske tranzicije je zadnja faza etape demografske tranzicije u kojoj natalitet opada, ali sporije nego u centralnoj podetapi, a mortalitet opada sporije od nataliteta i ima tendenciju stagnacije. Smanjivanje mortaliteta u ovoj podetapi uvjetovano je socio-psihološkim čimbenicima koji uključuju promjenu stavova i odnosa prema životu te nov stil života. Također je potrebno obratiti pozornost na proces *epidemiološke tranzicije* uslijed koje je došlo do promjene uzroka smrtnosti od infektivnih zaraznih bolesti u predtranzicijskoj etapi, na dominaciju kroničnih i degenerativnih bolesti koje su glavni uzrok smrtnosti starog stanovništva (Wertheimer-Baletić, 1999:144). Samim time prvotno je došlo do smanjenja mortaliteta dojenčadi i male djece, a kasnije i do smanjenja mortaliteta odraslih i starijeg stanovništva.

2.3. Posttranzicijska etapa ili etapa druge demografske tranzicije?

Posttranzicijska etapa označava razdoblje koje nastupa nakon završetka procesa demografske tranzicije, a odvija se u zapadnoeuropskim zemljama u uvjetima postindustrijskog i postmodernizacijskog društva. S obzirom na to da su se u ovome periodu stope nataliteta i mortaliteta našle na podjednako niskoj razini, stopa prirodnog prirasta nalazi se na vrlo niskoj ili čak nultoj razini. Ovakva ravnoteža između vitalnih stopa postignuta je dugotrajnim demografskim i društveno-gospodarskim razvojem. Posttranzicijsku etapu obilježava stacionarni

tip starosne strukture, planiranje obitelji (uz primjenu kontracepcije), proces starenja stanovništva te visok stupanj gospodarskog i društvenog razvoja. Zemlje koje se nalaze u posttranzicijskoj etapi doživjele su pad totalne stope fertiliteta ispod razine od 2.1 djeteta po ženi, koja je potrebna za generacijsko obnavljanje stanovništva. Opadanje nataliteta uzrokovano je promjenama socijalnog ponašanja: javljaju se nove tehnološke promjene, funkcija obitelji je promijenjena i nastaju tzv. nuklearne obitelji, žene su obrazovanije, a samim time povećana je i njihova zarada; dolazi do promjene vrijednosti institucije braka i javljaju se novi oblici životnih zajednica (npr. kohabitacija), primjena kontracepcije u planiranju obitelji i dr. Postoje i specifični socio-psihološki i kulturni čimbenici koji su utjecali na pad nataliteta u posttranzicijskoj etapi, a to su: porast razine obrazovanja, jačanje individualizma, sekularizacije, racionalnosti, hedonizma, potrošačkog mentaliteta, želja za samopotvrđivanjem i korištenjem vlastitog potencijala, jačanje emancipacije žena i sl. (Wertheimer-Baletić, 1999:178).

Promjene u razvoju stanovništva koje su se dogodile za vrijeme posttranzicije Dirk Van de Kaa naziva "europska druga demografska tranzicija". Pod pojmom "druga demografska tranzicija" Van de Kaa razumijeva "novi stadij u europskoj demografskoj povijesti koji obilježava nizak i opadajući natalitet" (Wertheimer-Baletić, 1999:179). Razdoblje druge demografske tranzicije, u većini zapadnoeuropskih zemalja, prema spomenutom autoru započelo je 1965. godine, no uzimajući u obzir isključivo demografsko-statističke kriterije ono započinje tek 1970. godine. Prema Van de Kaa glavne karakteristike druge demografske tranzicije su smanjenje nataliteta i pad totalne stope fertiliteta znatno ispod razine od 2.1 djeteta po ženi, a glavni uzrok tome leži u pomaku vrijednosne orijentacije s obitelji na pojedinca, odnosno jačanju prava, aspiracija i želja za samopotvrđivanjem pojedinaca. Tri su glavna teorijska izvora, teorijska razmatranja odnosno poticaja na koje se oslanjaju autori teorije „druge demografske tranzicije“. Prvi je izvor teorija P. Ariésa o postojanju dviju skupina motiva relevantnih za odluku o imanju djece; drugi je izvor teorija A. Maslowa o različitim preferencijama zadovoljavanja potreba, a treći je teorija R. Easterlina o cikličkom kretanju fertiliteta (Wertheimer-Baletić, 2016 prema Van de Kaa 1987.; Lesthaeghe, 1988.). Prva teorija govori o altruističkim i individualističkim motivima koji djeluju na odluku o broju djece u obitelji. Dok su altruistički motivi vezani uz prvu demografsku tranziciju i označavaju emocionalnu povezanost roditelja i djece, individualističke motive, koji su prvenstveno vezani uz zadovoljstvo odraslih, vežemo uz drugu demografsku tranziciju. Druga teorija govori o društveno-ekonomskom razvoju kojim stanovništvo postaje

više obrazovano i ostvaruje veći dohodak. U takvim uvjetima potrebe u osobnoj potrošnji se mijenjaju i nastaje potreba za elitnijim stilom života, a u društvu počinju dominirati sloboda izbora proizvoda, želja za novim stilom potrošnje koji nameće okolina, hedonizam i konzumerizam. Treća teorija govori o cikličkom kretanju fertiliteta što znači da postoje razdoblja s većim i razdoblja s nižim fertilitetom. Veći fertilitet ostvarit će se u razdoblju u kojem postoje brojčano manje dobne kohorte jer postoje veće šanse za zapošljavanje i postizanje uvjeta za raniji ulazak u brak.

S obzirom na to da je razvoj stanovništva i u posttranzicijskoj etapi i u etapi druge demografske tranzicije uvjetovan specifičnim socio-psihološkim i kulturnim čimbenicima, možemo uvidjeti kako se ovdje radi o dva različita naziva za razdoblje u razvoju stanovništva koje je uslijedilo nakon prve demografske tranzicije. Sukladno tome, u stadiju „druge demografske tranzicije“ i u posttranzicijskoj etapi razvoja stanovništva, na promjenu sastavnica prirodnog kretanja stanovništva, napose na promjenu i dinamiku nataliteta/fertiliteta, često djeluju isti društveni procesi, isti čimbenici i motivi promjena, ali različitim intenzitetom (Wertheimer-Baletić, 2016).

3. Demografske odrednice obiteljske strukture u Hrvatskoj

Promjene u strukturama stanovništva primarna su odrednica prirodnog i mehaničkog kretanja stanovništva, što istodobno znači da dinamika prirodnog, prostornog i ukupnog kretanja stanovništva izravno utječe na trendove i odnose u demografskim strukturama (Wertheimer-Baletić, 1999). Demografske strukture označavaju biološki sastav stanovništva prema spolu i dobi te obiteljski sastav koji određuje kretanje nataliteta. Hrvatska je pretežno tradicionalna zemlja u kojoj se 90% živorođene djece rađa u bračnoj zajednici, iako se bilježi porast u broju izvanbračnih zajednica. Struktura obitelji se od 1971. godine do danas u mnogočemu promijenila. Ranije je tradicionalna obitelj obuhvaćala agrarnu zajednicu u kojoj se život i rad obavljao na jednom mjestu te se tako čuvala stabilnost obitelji. Takve zajednice bile su orijentirane na agrarnu proizvodnju i sastojale su se od većeg broja djece. Gospodarski razvoj i pojava industrijalizacije uvjetovali su i odvajanje mjesta rada od mjesta stanovanja. U tom razdoblju povećale su se migracije sa sela u gradove i došlo je do pojave urbanizacije te deagrarizacije. Tako su sela stanovništvom uglavnom opustjela (bijeg sa sela), gradovi su postali prenapučeni, dok se znatan višak nezaposlenog poljoprivrednog stanovništva iselio iz Hrvatske u zapadnoeuropske i prekoceanske zemlje (Živić, 2002). Odvojenost mjesta rada i mjesta života dovodi do dezintegracije i dezorganizacije braka i obitelji. Budući da stjecanje potomstva više nije primarni bračni i obiteljski cilj, Hrvatska će se suočiti s negativnim trendovima u svojoj demoreprodukciji. Hrvatska se već i sada suočava sa smanjenjem nataliteta i demografskim starenjem stanovništva. Mladi obrazovani stručnjaci odlaze iz zemlje, dok se istodobno u nju vraćaju povratnici starije životne dobi.

3.1. Usporedba obiteljske strukture u Hrvatskoj od 1971. do 2011. godine

Kako bi što bolje prikazali promjene koje su se dogodile u Hrvatskoj uslijed druge demografske tranzicije, usredotočit ćemo se na promjene u obiteljskim strukturama u periodu između 1971. i 2011. godine. Utjecaj druge demografske tranzicije lako možemo vidjeti uspoređivanjem popisa stanovništva koji su provedeni u navedenom periodu. Glavne kategorije na koje ćemo se usredotočiti su broj djece u obitelji i tipovi obitelji. U Hrvatskoj su do 2011. godine postojala četiri tipa obitelji, a to su: bračni par bez djece, bračni par s djecom, majka s djecom i otac s djecom (Tablica 1).

Tablica 1. Obitelj prema tipu, popisi 1971. – 2011.

	Popisi				
	1971.	1981.	1991.	2001.	2011.
Ukupno	1 203 240	1 307 423	1 367 106	1 252 025	1 215 4865
%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Par bez djece	24,8	26,9	27,1	27,0	28,6
Par s djecom	63,8	62,4	60,5	58,0	54,3
Majka s djecom	9,3	9,1	10,2	12,5	14,4
Otac s djecom	2,1	1,6	2,2	2,5	2,7

Izvor: *Popis stanovništva 2011., Državni zavod za statistiku*

https://web.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/Usp_07_HR.htm

Prema navedenim podacima vidljivo je kako postotak bračnih parova bez djece konstantno raste sve do 2011. godine, dok se postotak bračnih parova s djecom konstantno smanjuje. Tako je postotak parova bez djece porastao s 24.8% u 1971. godini na 28.6% u 2011. godini, a postotak parova s djecom se smanjio sa 63.8% u 1971. godini na 54.3% 2011. godine (Tablica 1). Broj obitelji u kojima se nalazi samo majka s djecom je u razdoblju od 1971. do 1981. godine doživio blagi pad nakon čega se nalazi u daljnjem porastu. Isti slučaj vidljiv je i kod obitelji gdje se nalazi samo otac s djecom. Dakle, dok se broj obitelji s djecom nalazi u padu, s druge strane uviđamo porast samohranog roditeljstva što možemo pripisati pojavi individualizacije u društvu te promjeni važnosti shvaćanja klasičnog pojma obitelji. U periodu između 1991. i 2001. godine možemo uočiti pad broja obitelji s djecom i bez djece te povećanje obitelji gdje su majka s djecom ili otac s djecom, a glavni uzrok tome je Domovinski rat u kojem je Hrvatska pretrpjela velik gubitak stanovništva. Također, u navedenom periodu vidljiv je i pad ukupnog broja obitelji, a takav trend nastavio se sve do danas.

Promatrajući obitelj prema tipu i broju djece u obitelji prema popisima od 1971. do 2011. godine možemo uvidjeti kako se broj obitelji s 3 ili više djece sve više smanjuje. Tako se primjerice broj parova koji imaju 3 i više djece smanjio sa 144 062 u 1971. na 102 000 u 2011. U tom istom periodu se i broj samohranih majki smanjio s 11 804 na 9 288, a broj samohranih

očeva s 3 826 na 1 542 (Tablica 2). Nadalje, broj parova koji imaju 2 djece se do 1991. godine nalazio u porastu i dosegao brojku od 395 231 parova nakon čega počinje padati te je 2011. godine pao na brojku od 273 375 parova. Broj samohranih majki s 2 djece raste s 26 584 u 1971. godini na 38 891 u 2011. godini, dok broj samohranih očeva s 2 djece raste do 2001. godine kada je iznosio 8 079 očeva nakon čega 2011. godine pada na 7 392 očeva (Tablica 2). Broj parova s 1 djetetom sve se više smanjuje dok se broj samohranih majki i samohranih očeva s jednim djetetom sve više povećava. Tako se broj parova s 1 djetetom smanjio s 330 561 u 1971. na 284 443 u 2011. godini, broj samohranih majki s 1 djetetom se povećao sa 74 257 u 1971. na 126 338 u 2011. godini, a broj samohranih očeva s 1 djetetom se povećao s 15 227 u 1971. na 24 411 u 2011. godini (Tablica 2).

Problem koji se javlja kod ovakvih oblika obitelji ne leži u tome što se tradicionalne obiteljske strukture zamjenjuju modernima već u tome što se javlja sveukupno demografsko starenje stanovništva zbog smanjenog nataliteta i sve većeg broja obitelji s jednim djetetom. Procesi industrijalizacije, urbanizacije, deagrarizacije, deruralizacije, modernizacije i drugi, umnogome su promijenili mjesto, ulogu i važnost braka i obitelji u Hrvatskoj. Obitelj sve više postaje nepoželjna društvena institucija, ili barem neatraktivna društvena institucija. Zanemaruje se roditeljska uloga braka i obitelji. Na poželjnosti dobivaju izvanbračne zajednice, koje očito osiguravaju dovoljno osobne slobode partnerima radi zadovoljena njihovih profesionalnih ili drugih potreba (Živić, 2003). Dakle, možemo reći kako društvo postaje sve otvorenije za nove obiteljske strukture koje se nalaze u suprotnosti tradicionalnom poimanju obitelji.

Tablica 2. Obitelj prema tipu i broju djece u obitelji, popisi 1971. - 2011.

Popisi	Broj djece	Obitelj prema tipu			
		Par bez djece	Par s djecom	Majka s djecom	Otac s djecom
1971.	Bez djece	298 492	-	-	-
	1	-	330 561	74 257	15 227
	2	-	292 622	26 584	5 805
	3 i više	-	144 062	11 804	3 826
1981.	Bez djece	350 997	-	-	-
	1	-	352 212	86 820	14 324
	2	-	355 590	25 282	4 901
	3 i više	-	107 975	7 513	1 809
1991.	Bez djece	370 166	-	-	-
	1	-	335 414	102 123	19 363
	2	-	395 231	31 125	7 480
	3 i više	-	96 636	6 886	2 682
2001.	Bez djece	338 023	-	-	-
	1	-	288 481	111 307	21 276
	2	-	327 463	36 551	8 079
	3 i više	-	110 055	8 180	2 610
2011.	Bez djece	348 185	-	-	-
	1	-	284 443	126 338	24 411
	2	-	273 375	38 891	7 392
	3 i više	-	102 000	9 288	1 542

Izvor: Popis stanovništva 2011., Državni zavod za statistiku <https://dzs.gov.hr/>

3.2. Trendovi i pokazatelji druge demografske tranzicije u Hrvatskoj

Ulaskom u drugu demografsku tranziciju ljudi imaju sve veću potrebu za samoispunjenjem, a samim time imanje djece postaje sve manje važno. Zbog stjecanja željenog obrazovanja i zadovoljavajuće pozicije na tržištu rada javlja se i pojava sve kasnijeg stupanja u brak. Hrvatska je bila među prvim zemljama u kojima se počeo širiti utjecaj druge demografske tranzicije te je već 1960-ih došlo do pojave odgađanja rađanja prvog djeteta (Čipin i Strmota, 2014). Iako dolazi do sve većeg individualizma, stvaranja novih oblika partnerstava i oslobađanja od religije, a zadovoljavanje osobnih preferencija postaje sve važnije, sklonost ulasku u brak za žene tijekom 1990-ih godina ostala je na visokoj razini. S obzirom na to da je hrvatsko društvo i dalje ostalo relativno konzervativno, brak u Hrvatskoj ostaje dominantan oblik partnerstva, a udio djece rođene izvan braka ostaje relativno nizak. Brak u Hrvatskoj većinom se sklapa prije rođenja djeteta kako bi se dijete rodilo u sklopu bračne zajednice, pa tako možemo ustvrditi kako je brak i dalje glavni način zasnivanja obitelji (Čipin i Strmota, 2014). S druge strane, u Hrvatskoj dolazi do pojave novog oblika zajednice koji se naziva kohabitacija, no ona nikako nije alternativa bračnoj zajednici. Kohabitacija je u većini slučajeva privremena zajednica koja služi kako bi se partneri bolje upoznali prije samog braka i uvidjeli kako funkcionira njihov suživot.

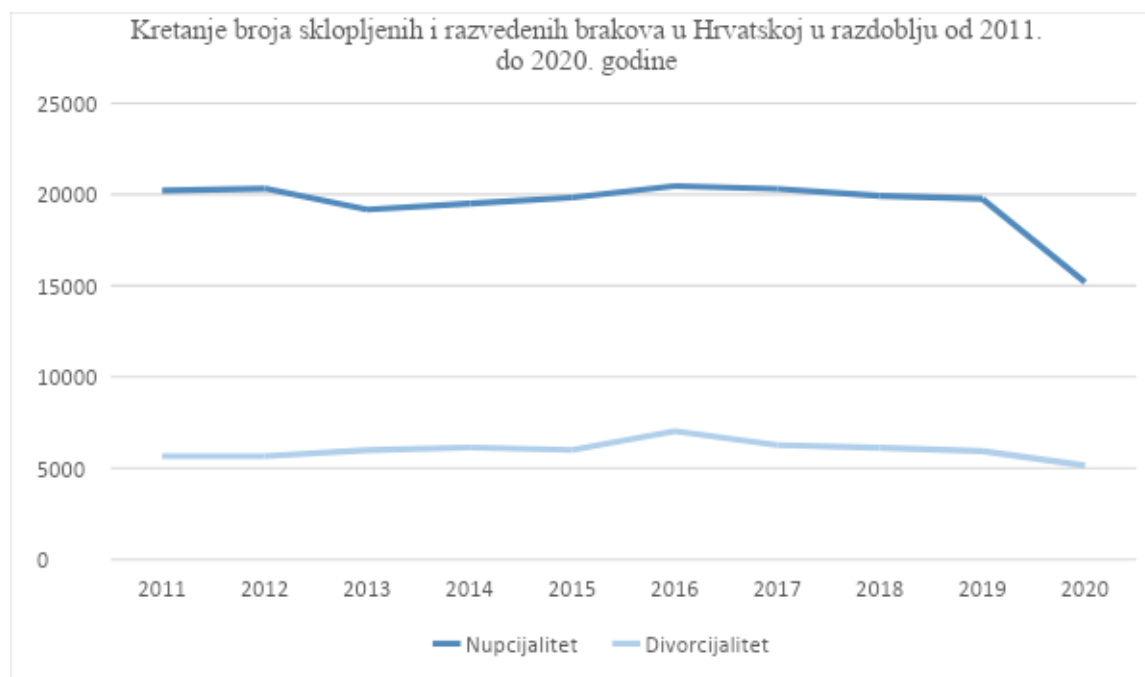
Tablica 3. TFR, prosječna starost majke pri 1. porodu, prosječna starost nevjeste i prosječna starost ženika u Hrvatskoj u razdoblju od 1971. do 2011. godine

	TFR	Prosječna starost majke pri 1. porodu	Prosječna starost nevjeste	Prosječna starost ženika
1971.	2.0	22	21	25
1981.	1.9	23	22	25
1991.	1.5	24	23	27
2001.	1.38	25	25	28
2011.	1.41	27	27	30

Izvor: Statistički ljetopis RH 2006. i 2012. godina, Državni zavod za statistiku <https://web.dzs.hr/arhiva.htm>

Prikazana tablica daje nam pregled promjena koje su se dogodile u totalnoj stopi fertiliteta (u daljnjem tekstu TFR), prosječnoj starosti majke pri 1. porodu, prosječnoj starosti nevjeste i prosječnoj starosti ženika tijekom druge demografske tranzicije u Hrvatskoj. TFR se u Hrvatskoj nalazi u konstantnom padu od 1971. godine te je s razine od 2 djece po ženi pao na razinu od 1.41 djeteta po ženi u 2011. godini. Najveći pad TFR-a vidljiv je u periodu između 1981. i 1991. godine. Zbog već spomenutih razloga (stjecanja željenog obrazovanja i željene pozicije na tržištu rada, pojave individualizacije i dr.) prosječna starost majke pri 1. porodu i prosječna starost nevjeste te ženika u Hrvatskoj rastu. Prosječna starost majke pri prvom porodu 1971. godine iznosila je 22 godine, dok je u 2011. godini ona iznosila 27 godina. Prosječna starost nevjeste u 1971. godini iznosila je 21 godinu, a ženika 25 godina. Do 2011. godine prosječna starost nevjeste povisila se za 6 godina i tada je ona iznosila 27 godina, a prosječna starost ženika povisila se za 5 godina te tada ona iznosi 30 godina (Tablica 3)

Slika 1. Kretanje broja sklopljenih i razvedenih brakova u Hrvatskoj u razdoblju od 2011. do 2020. godine

Izvor: Eurostat (2022.), <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

Na prikazanoj slici možemo vidjeti kretanje broja sklopljenih i razvedenih brakova u Hrvatskoj u razdoblju od 2011. do 2020. godine. Broj sklopljenih brakova (nupcijalitet) u navedenom periodu varira između 19 i 20 tisuća, a najveći pad doživio je 2020. godine kada se spustio na 15 196 sklopljenih brakova. Ovakav značajan pad broja sklopljenih brakova možemo pripisati razdoblju pandemije virusa COVID-19. S druge strane, broj razvedenih brakova (divorcijalitet) nalazi se u porastu do 2016. godine kada on iznosi 7 036 razvedenih brakova nakon čega počinje blago padati te je za 2020. godinu on iznosio 5 153 razvedenih brakova (Slika 1)

Navedeni demografski trendovi zasigurno negativno utječu na demografsku strukturu Hrvatske, a kako bi se učinak barem malo ublažio, Hrvatska je započela s provođenjem populacijske politike.

3.3. Mjere populacijske politike u Hrvatskoj

Kako bi zadržala mlado i potaknula reprodukciju stanovništva, Hrvatska je uvela provođenje populacijske politike. Populacijska politika u svom širem poimanju označava sustav mjera i akcija pomoću kojih se djeluje na demografske procese (prirodno i mehaničko kretanje stanovništva) radi postizanja specifičnog kretanja stanovništva (Wertheimer-Baletić, 1999:531). Ova definicija odnosi se na populacijsku politiku koja je formulirana kao dio cjelokupne razvojne politike neke države. Uže određenje pojma populacijske politike odnosi se na sustav mjera ili akcija što ih provodi pojedina zemlja s ciljem da djeluje na određenu karakteristiku stanovništva (Wertheimer-Baletić, 1999:532). Prema takvoj definiciji, država, kako bi ostvarila željeno kretanje stanovništva, putem populacijske politike djeluje na određenu karakteristiku stanovništva (fertilitet, mortalitet ili migracije). Postoje četiri načela kojih se pojedina država mora pridržavati prilikom provođenja populacijske politike: poštivanje temeljnih ljudskih prava, načelo slobodnog i dogovornog roditeljstva, načelo dobrovoljnosti i načelo ravnopravnosti spolova. Načelo slobodnog i odgovornog roditeljstva odnosi se na pravo roditelja da slobodno i odgovorno odlučuju o broju djece i razmaku između rođenja djeteta, dok je načelo dobrovoljnosti temeljno načelo provođenja populacijske politike i ono isključuje svaki oblik prisile. Nadalje, postoje ciljevi koje populacijska politika u svome provođenju želi ostvariti. Ciljevi mogu biti primarni i opći. Kao primarni cilj populacijska politika može navesti demografski cilj koji se

odnosi na usporavanje ili ubrzavanje stope porasta stanovništva ili preko migracijske politike djeluje na promjene u njegovom prostornom razmještanju. Opći cilj populacijske politike odnosi se na poboljšanje kvalitete života ili postignuće blagostanja stanovništva jer svaka populacijska politika mora težiti stvaranju socijalnih i ekonomskih uvjeta koji motiviraju roditelje da donesu dobrovoljnu i odgovornu odluku o broju djece. Mjere kojima se populacijska politika koristi pri svome provođenju možemo svrstati u tri kategorije: financijski poticaji (dječji doplatak, baby bonus), potpora roditeljima u kombiniranju posla i obitelji (porodiljni/roditeljski dopust, skrb o djeci) te potpore djeci i roditeljstvu (poticaji zapošljavanju, potpora braku i partnerstvu).

Populacijska politika u Hrvatskoj počinje se razvijati 1996. godine kada je objavljen dokument pod nazivom *Nacionalni program demografskog razvitka*. Dokument je sadržavao shemu progresivnog dječjeg doplatka i mjere poput povoljnih stambenih kredita za mlade bračne parove, olakšice za djecu, trogodišnji porodni dopust za majke s troje i više djece te plaćeni status roditelj-odgajatelj za obitelji s četiri i više djece. Ipak, veći dio ovih mjera nije nikada bio ugrađen u ekonomski sustav. Do pooštrenja cenzusa za stjecanje prava na doplatak dolazi 1. siječnja 2002. godine kada je dio korisnika ostao bez prava na doplatak, a dio je prebačen na nepovoljniji cenzus. Također, došlo je i do ukidanja dodatka na doplatak za treće i svako sljedeće dijete te do ukidanja prava na doplatak za osobe iznad 19 godina i sve redovne studente. Uslijedile su i značajne restrikcije u roditeljskim i porodiljskim dopustima i naknadama. Vlada Republike Hrvatske već je 2001. godine smanjila naknade za porodiljne dopuste, a nezaposlenim majkama smanjena je naknada s 1600 na 1100 kn. Značajna promjena dogodila se 2019. i 2020. godine kada je Vlada RH povećala roditeljske naknade za drugih 6 mjeseci. Naime, u prvih 6 mjeseci roditeljska potpora, za zaposlene ili samozaposlene roditelje, jednaka je punoj plaći, a u sljedećih 6 mjeseci ona je povećana s 3991 kn na 5654 kn. Nadalje, 2022. godine na snagu je stupio zakon o dodatnom povećanju naknada plaće koja se isplaćuje za vrijeme korištenja roditeljskog dopusta za zaposlene i samozaposlene roditelje s dosadašnjih 5654 kn na 7500 kn. Temeljni (opći) cilj populacijske politike u Hrvatskoj jest pomlađivanje i brojčani porast stanovništva. Ostvarenje ovog cilja moguće je uz povećanje nataliteta (zadržati stopu nataliteta iznad stope mortaliteta), zaustavljanje koncentracije stanovništva u velikim urbanim središtima, zaustavljanje urbano-ruralne polarizacije prostora i poticanje povratka hrvatskog iseljništva. Uz opći, postoji i niz drugih ciljeva koje bi Hrvatska željela ostvariti kroz populacijsku politiku: rješavanje stambene problematike, zaustavljanje iseljavanja, povoljno kreditiranje mladog

obiteljskog poduzetništva i dr. Hrvatska u sklopu populacijske politike provodi mjere koje poboljšavaju materijalni položaj obitelji (dječji i obiteljski dodatak, porezne olakšice, smanjena participacija u plaćanju jaslica i vrtića i dr.) te mjere koje određuju status roditelja (zaštita trudnica na radnom mjestu, beneficirani mirovinski staž, plaćeni status roditelj-odgajatelj i dr.).

4. Obilježja tradicionalnih i modernih obitelji

Brak podrazumijeva zajednički život muškarca i žene usklađen sa zakonima i propisima ili običajima, dok pod pojmom obitelj podrazumijevamo skupinu osoba povezanih bračnim i krvnim vezama, koja živi kao cjelina sa zajedničkim stanovanjem i potrošnjom (Giddens, 2007:173). Za razliku od tranzicijske (gdje se njeguju tradicionalne obiteljske vrijednosti), posttranzicijska etapa sa sobom donosi promjenu sustava vrijednosti što obuhvaća i rad žena izvan kuće, ženinu želju da se ostvari u karijeri te stvaranje nove potrošačke kulture. Ove promjene dovode do smatranja „tradicije“ kao sinonima za starost i kulturnu zaostalost, a neki smatraju kako je ovim promjenama ugrožena i uloga žene kao majke i odgajateljice. Premda hrvatsko društvo obitelj smatra kao najveću životnu važnost javlja se zabrinutost jer obitelj u suvremenom kontekstu postaje fragmentirana, ravnodušna i neutralna institucija. Tradicija podrazumijeva sve osim kulturne zaostalosti. Ona je nositeljica običaja, vrijednosti i principa važnih za život ljudske zajednice, a koji se prenose s koljena na koljeno. Na taj se način i obitelj može smatrati kao tradicija jer je ona sustav u kojoj se njeguju obiteljski običaji i vrijednosti. Osim vrijednosti koje prenosi, i sama tradicija je vrijednost ako je shvatimo kao poveznicu prošlosti i budućnosti (Nimac, 2010). Uloga obitelji se tijekom vremena mijenjala; proširivala i sužavala, gubila neke od svojih funkcija, ali činjenica da je obitelj zajednica koja ima vitalnu važnost kako za svakog čovjeka tako i za cijelo društvo se ne može promijeniti. Obitelj ima važnu ulogu u našoj prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, a govori nam da nam je netko prethodio, a isto tako i da će nas netko naslijediti. Ona predstavlja toplinu, sigurnost i sklonište od sve okrutnijeg vanjskog svijeta te osim reprodukcije nosi i njegovateljsku te socijalizacijsku ulogu. To znači da je obitelj uzrok i posljedica socijalnog okruženja; uzrokuje promjene u društvu, ali i od njih trpi, kroz socijalnu interakciju postaje čvršća i stabilnija, ili labilnija (Nimac, 2010).

Tradicionalna obitelj se do sredine prošlog stoljeća smatrala kao zajednica zasnovana na ekonomskim interesima bez ljubavi i bila je usmjerena na reprodukciju. Danas se situacija u mnogočemu promijenila te primarna funkcija obitelji postaje romantična ljubav. Obitelj je tako zadobila intimniju funkciju kao posljedicu procesa individualizacije, gdje je pojedinac u središtu, a socijalne vrijednosti su na margini. Za razliku od tradicionalnog braka, danas je u braku najvažnija osobna sreća. Bračna zajednica odvajava se od rodbinske i postupno jača jer dobiva individualnu i središnju ulogu u odgoju djece. Umjesto „društveni čin“, brak postaje „osobni

pothvat“ gdje se par povezuje na sentimentalno-afektivnoj razini. Roditeljstvo postaje najvrjednija uloga u kojoj se pojedinac ostvaruje, odnosno djeca postaju osobna realizacija roditelja. Budući da roditelji danas imaju manji broj djece nego prije, pažnja koja bi se inače raspodijelila na više djece danas se najčešće može raspodijeliti samo na jedno ili dvoje djece. Tako dolazi do pojave preopterećenja djeteta jer ono mora odgovoriti na visoka očekivanja svojih roditelja sa što boljim uspjehom. Naposljetku javlja se i fenomen „produžene obitelji“ jer djeca odgađaju proces osamostaljenja, a roditelji nisu spremni pustiti djecu iz „roditeljskog gnijezda“.

4.1. Promjena funkcije braka i obitelji

Nakon Drugog svjetskog rata dolazi do kompleksnih društvenih promjena koje su uvjetovale takozvanu „evoluciju“ tradicionalne obitelji. Nove društvene norme sa sobom donose i promjene u funkcijama braka i obitelji. Tako se mijenja odnos ljudi prema vlastitoj reprodukciji i ljudi se odlučuju na sklapanje braka u sve kasnijoj životnoj dobi. Također, javlja se i nepovjerenje u instituciju braka kao zajednice muškarca i žene. Proces odvajanja mjesta rada od mjesta stanovanja javlja se usporedno s gospodarskim razvojem (industrija, rudarstvo, promet, trgovina i uslužne djelatnosti) zato što se otvaraju nova radna mjesta u većim gradovima. Obiteljske zajednice prestaju biti orijentirane na zemlju i agrarnu proizvodnju čime je oslabljena njihova stabilnost.

Smanjivanje obitelji s dvoje ili više djece najvjernije pokazuje podatak da je 1971. godine u Hrvatskoj bilo 11.7% jednoroditeljskih obitelji, dok ih je u 2011. godini bilo 17.1%. Usporedno s time javljaju se i novi tipovi obitelji: izvanbračni par s djecom te izvanbračni par bez djece, što dokazuje sve veću pojavu smatranja braka zastarjelom institucijom. Usprkos tome, Hrvatska je pretežito tradicionalno orijentirana zemlja, pa je jasno i da postoji uzročno-posljedična veza između broja sklopljenih brakova i broja živorođene djece (što dokazuje podatak da se 90% djece rađa se u bračnim zajednicama). Iako, zbog dobno-spolnog sastava stanovništva Hrvatske, odnosno starenja stanovništva, dolazi do smanjivanja ukupnog nataliteta i nupcijaliteta (broja sklopljenih brakova). Budući da u Hrvatskoj pretežno prevladava „staro“ stanovništvo te da se na godišnjoj razini rađa više muškaraca nego žena, dolazi do pojave spolne nejednakosti u populaciji. Manji broj rođenih označava manje stanovništva koje ulazi u reprodukcijski dio vitalne dobne skupine, odnosno onih koji mogu sklapati bračne zajednice i sudjelovati u

demoreprodukciji (Majstorić prema Živić, 2002). Tako se počinje stvarati prirodna i ukupna depopulacija jer stanovništvo nema mogućnosti za reprodukciju.

Pojavom srednjoškolskog i visokoškolskog obrazovanja raste i prosječna dob ulaska u bračnu zajednicu, za razliku od agrarnih društava gdje su se brakovi sklapali rano zbog visoke potrebe za radnom snagom. Osim navedenog, Hrvatsku karakterizira i slabo uređeno stambeno pitanje na području većih gradova, pa mladi sve duže žive sa svojim roditeljima. Republika Hrvatska kao pomoć u rješavanju stambenog pitanja nudi povoljne kredite i poticaje koji mogu pokriti od 30 do 50 posto stambenog kredita (ukoliko su ostvareni svi uvjeti). No, cijene nekretnina u Hrvatskoj sve više rastu, dok primanja ostaju na istoj razini. Dakle, mladi koji si u Hrvatskoj mogu riješiti stambeno pitanje su obično mladi kojima je stambeno pitanje riješeno od strane roditelja ili mladi koji imaju stalno zaposlenje s natprosječnim primanjima. Upravo iz tog razloga mladi se teško odluče „napustiti“ roditelje i stvoriti svoju obitelj te zbog toga dolazi do sve kasnijeg stupanja u brak, a potom i do snižavanja fertiliteta. U razdoblju od 1960. do 2017. prosječna dob stupanja u brak ženika povećala se sa 25,8 na 31,3 godinu, a nevjeste sa 22,6 na 28,6 godina (Majstorić, 2019). Dok je u razdoblju prije krize, točnije 2008. godine, Hrvatska imala najveći broj sklopljenih brakova, 2016. godine Hrvatska se susreće s najvećim brojem razvedenih brakova.

4.2. Obitelj u suvremenom društvu

Iako bi temelj braka trebao biti emocionalni altruizam, individualna sloboda postaje temelj suvremenog braka i obitelji. Sociološki aspekt braka se sve više zanemaruje i počinje prevladavati intimni aspekt koji, u slučaju prijetnje, može predstavljati ugrozu opstanku braka. Naime, danas su glavne karakteristike braka ljubav i povjerenje, a pojedinci teže ka istinskom ispunjenju. Ukoliko ne ostvare željeni cilj u braku, ili se susretnu s nekim od oblika obiteljskog nasilja, pojedinci u suvremenom društvu će se lakše odlučiti na razvod braka za razliku od pojedinaca u agrarnim društvima gdje je razvod bio tabu tema. Poslovni životni stil, kakav ima većina državljana RH, može oslabiti obiteljske veze ako se one ne njeguju i ne održavaju pomoću obiteljskih rituala i tradicije. Kao što je i prije rečeno, iako su se percepcija i očekivanja od obitelji promijenili, temeljne društvene vrijednosti ostale su iste. Stoga moderan život, koji povećava temeljnu nesigurnost, iako ugrožava tradicionalni način obiteljskog života, istodobno ukazuje na vrijednosti obitelji kao središta individualnog i društvenog života (Nimac, 2010).

Tako uviđamo i pojavu kontradiktornosti, jer s jedne strane obiteljske veze slabe, članovi u obitelji postaju individue, a s druge strane uviđamo porast obiteljske privrženosti, odnosno obitelj postaje najvažnija socijalna grupa.

Karakteristike suvremene obitelji su težnja ka materijalnom blagostanju i profesionalnom napredovanju, a s time se mijenja i uloga žene u obitelji. Žene u suvremenom društvu uživaju veća prava no što su ih uživala u 20. stoljeću. One su danas obrazovane, zaposlene i otprilike imaju jednaka prava, slobode i obveze kao i muškarci. Suvremena obitelj pred ženu stavlja pravi izazov majčinstva jer ona stavlja dijete ispred svojih obveza. Iako, prema navedenim podacima, 58.9% žena u Hrvatskoj kao izvor zadovoljstva navodi ostvarenje karijere, a 43% žena navodi kako im je izvor zadovoljstva majčinstvo. Žena može obavljati 2 tipa posla, nevidljivi neplaćeni rad u obitelji (rađanje, kućanski poslovi, briga za članove obitelji i sl.) i plaćeni posao izvan obitelji (Lukaš i Puhanić, 2020). Nezaposlene majke prosječno provode više vremena sa svojom djecom, no kada govorimo o kvaliteti provedenog vremena s djetetom, zaposlene majke, koje provode manje vremena s djecom, su u prednosti jer vrijeme provode kvalitetnije. Dakle, žena u suvremenom društvu uz ulogu majke i supruge ima i poslovnu ulogu na tržištu rada te je često suočena s neuskladivim obavezama.

5. Zaključak

Razvoj gospodarstva, pojava industrijalizacije i novih uvjeta življenja promijenili su pogled na tradicionalne institucije braka i obitelji stoga ih se mora promatrati u kontekstu novih društvenih promjena. Tradicionalnu instituciju braka i obitelji zamjenjuje nepovjerenje u zajednicu kao takvu. Tako se javlja potreba za uvođenjem termina izvanbračna zajednica s djecom i izvanbračna zajednica bez djece u svrhu klasifikacije statističkih podataka. Naime, postalo je uobičajeno živjeti u izvanbračnoj zajednici, pa se sve više djece rađa izvan braka. Zbog svojih nepovoljnih demogeografskih trendova, konkretno smanjenog nataliteta, Hrvatska je suočena s manjkom stanovništva koje bi u budućnosti bilo nositelj reproduksijskog kontingenta. Drugim riječima, Hrvatskoj nedostaje stanovništvo koje će u budućnosti sklapati brakove i osnivati obitelji što će u konačnici dovesti do prirodne depopulacije. Suvremeno, razvijeno i visokoobrazovano društvo suočeno je i s porastom prosječne dobi sklapanja brakova, pa se tako može reći da su obrazovanje i prosječna dob sklapanja brakova u uzročno-posljedičnoj vezi.

Bez obzira na sve promjene s kojima je institucija obitelji bila suočena tijekom vremena, ona će uvijek ostati nositeljica običaja, vrijednosti i principa koji se prenose s koljena na koljeno, a imaju važan socijalizacijski aspekt za život individue. Suvremena obitelj prožeta je intimnim odnosima koji su rezultat procesa individualizacije. Takva obitelj odvaja se od rodbinske zajednice i sama je zaslužna za odgoj djeteta. Do problema u modernim obiteljskim strukturama dolazi kada dođe do „produženja obitelji“, odnosno pojave gdje djeca sve duže žive s roditeljima, a roditelji nisu spremni „pustiti“ svoje dijete iz obiteljskog doma.

Zaključno možemo reći kako su brak i obitelj institucije koje se tradicionalno zadržavaju u društvu usprkos otporu i pojavi novih društvenih normi. Obitelj će zauvijek ostati nositelj reproduksijske, njegovateljske i socijalizacijske uloge te mjesto u kojem ćemo uvijek pronaći toplinu, sigurnost i sklonište od svih nedaća s kojima se susrećemo u vanjskome svijetu.

Literatura

Knjige:

Giddens, A. (2007) *Sociologija*. Zagreb: Nakladni zavod Globus, 170-199.

Wertheimer-Baletić, A. (1999) *Stanovništvo i razvoj*. Zagreb: Mate.

Znanstveni radovi:

Akrap, A. (2012). Demografska putanja u Hrvatskoj. *Hrvatska revija*. Broj 1-2. Tema broja: Demografija.

Čipin, I.; Strmota, M. (2014). Druga demografska tranzicija u Hrvatskoj. *Demografija u Hrvatskoj*. Zagreb: Ekonomski fakultet-Zagreb, 65-81.

Lukaš, M. i Puhanić, L. (2020). Suvremene uloge žene u obitelji iz perspektive studenata istočne Hrvatske. *Nova prisutnost, XVIII* (2), 295-310.

Majstorić, I. (2019). Demogeografski aspekt promjene obitelji i braka u Hrvatskoj. *Geografski horizont, 65* (2), 17-36.

Nimac, D. (2010). (Ne)mogućnosti tradicijske obitelji u suvremenom društvu. *Obnovljeni Život, 65*. (1.), 23-35.

Wertheimer-Baletić, A. (2016). Demografski tranzicijski procesi – kontinuitet ili diskontinuitet. *Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Razred za društvene znanosti, (525=51)*, 7-63.

Živić, D. (2003). Demografski okvir i razvoj obiteljske strukture stanovništva Hrvatske 1971. – 2001. *Revija za sociologiju, 34* (1-2), 57-73.

Mrežne stranice:

Državni zavod za statistiku (2011) „Obitelji prema tipu, popisi 1971. – 2011.“: https://web.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/Usp_07_HR.htm

(stranica posjećena 02.09.2022.)

Državni zavod za statistiku (2011) „, Popis stanovništva 2011: Obitelji prema tipu i broju djece, popisi 1971. - 2011.“ str. 17, <https://dzs.gov.hr/> (stranica posjećena 02.09.2022.)

Državni zavod za statistiku: Statistički ljetopis 2006., <https://web.dzs.hr/arhiva.htm> (stranica posjećena 02.09.2022.)

Državni zavod za statistiku: Statistički ljetopis 2012., <https://web.dzs.hr/arhiva.htm> (stranica posjećena 02.09.2022.)

Eurostat:

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/demo_ndivind/default/table?lang=en (stranica posjećena 02.09.2022.)

Eurostat:

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/demo_nind/default/table?lang=en (stranica posjećena 02.09.2022)

Hrvatski zavod za zdravstveno obrazovanje: <https://hzzo.hr/rodiljne-i-roditeljske-potpore> (stranica posjećena 26.08.2022.)

Svjetska banka: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?locations=HR> (stranica posjećena 02.09.2022.)